

ימי עיון בתנ"ך תשפ"א

נס הצפת הגרזן בידי אלישע (מלכים ב' ו', א-ז)

הרב אורי סמט

1. מלכים ב' ו', א-ז:

- (א) וַיֹּאמְרוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ:
 (ב) נִלְכָּה נָא עַד הַיַּרְדֵּן וְנִקְחָה מִשָּׁם אִישׁ קוֹרָה אַחַת וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שָׁם מְקוֹם לְשִׁבְתָּ שָׁם וַיֹּאמְרוּ לְכוּ:
 (ג) וַיֹּאמֶר הָאָחִיד הוֹאֵל נָא וְלָךְ אֶת עֲבָדֶיךָ וַיֹּאמְרוּ אֲנִי אֵלֶיךָ:
 (ד) וַיֵּלֶךְ אִתָּם וַיָּבֹאוּ הַיַּרְדֵּנָה וַיִּגְזְרוּ הָעֵצִים:
 (ה) וַיְהִי הָאָחִיד מִפִּיל הַקּוֹרָה וְאֶת הַבְּרָזֵל נָפַל אֶל הַמַּיִם וַיִּצַּעַק וַיֹּאמֶר אָהָה אֲדֹנָי וְהוּא שָׂאוֹל:
 (ו) וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים אָנֹכִי נָפַל וַיִּרְאֶהוּ אֶת הַמָּקוֹם וַיִּקְצֹב עֵץ וַיִּשְׁלַח שָׂמָּה וַיִּצַּף הַבְּרָזֵל:
 (ז) וַיֹּאמֶר הָרֶם לָךְ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקְחֶהוּ:

2. רש"י:

ויאמרו בני הנביאים - נסים שנעשו לו מסדר והולך...

3. הרב אלחנן סמט, פרקי אלישע, ירושלים תשס"ז, עמ' 392:

סיפור זה קצר, וכל אורכו אינו אלא שבעה פסוקים. נראה שכל עניינו הוא לספר על הנס המופלא שחולל הנביא: במעשהו הביא את הברזל לצוף על פני המים; דבר זה הוא בניגוד לחוקי הטבע ומפליא ביותר. כבר אמרנו פעמים אחדות כי תפיסה כזו של סיפורי הנס של אלישע אינה מקובלת עלינו, וגם נוכחנו בעיונינו עד עתה, כי אין אף לא סיפור אחד על נס שחולל אלישע שההתפעלות מן הנס כשלעצמו היא מטרת הסיפור ותכליתו. לעולם מתואר הנס במסגרת סיפורית קצרה או ארוכה המעצבת בתוכה איזו דילמה אנושית, חינוכית, חברתית או דתית, והנס עצמו ואופיו הספציפי מותאמים לפתרונה של אותה דילמה. לעולם מהווה הנס בסיפורי אלישע פתרון לבעיות אנושיות מסוגים שונים, ובמעשה הנס מעוצב בדרך כלל מסר נחוץ, הכרוך בנושא הסיפור, כשלעתים הוא גלוי ולעתים הוא מוצפן בדרכים שונות. כללו של דבר, הנס אינו אלא כלי עבודה ביד הנביא, ולעולם אינו מתואר בסיפור לשם עצמו, כדי להתפאר ביכולתו של הנביא לחולל נסים.

4. רש"י:

ויאמרו בני הנביאים - נסים שנעשו לו מסדר והולך, רבותינו אמרו מכאן שהיה גיחזי דוחה התלמידים מלפניו כשנטרד באו תלמידים רבים ונדחק המקום מהם.

1. אלישע ובני הנביאים – פרק ב' ופרק ו':

ו', א-ב	ב', טז-יז
(א) וַיֹּאמְרוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֶל אֱלִישָׁע	(טז) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
הִנֵּה נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ:	הִנֵּה נָא יֵשׁ אֶת עֲבָדֶיךָ חֲמִשִּׁים אַנְשִׁים בְּנֵי חַיִל
נִלְכָּה נָא עַד הַיַּרְדֵּן וְנִקְחָה מִשָּׁם אִישׁ קוֹרָה אַחַת וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שָׁם מְקוֹם לְשִׁבְתָּ שָׁם	יִלְכוּ נָא וַיִּבְקְשׁוּ אֶת אֲדֹנָיךָ פֶּן נִשְׂאוּ רוּחַ ה' וַיִּשְׁלַכְהוּ בְּאֶחָד הַהָרִים אוֹ בְּאֶחָת הַגִּיאוֹת הַגָּאִוֹת וַיֹּאמְרוּ לֹא תִשְׁלַחוּ:
	(יז) וַיִּפְצְרוּ בוֹ עַד בֶּשׂ

ימי עיון בתנ"ך תשפ"א

ויאמר לנו (ב)	ויאמר שלחו
	וישלחו חמשים איש ויבקשו שלשה ימים ולא מצאהו: (יח) וישבו אליו והוא ישב ביריחו ויאמר אליהם הלא אמרתי אליכם אל תלכו:

6. ר' שמואל לניאדו, כלי יקר:

...ומאמר נלכה כולל את אלישע עמהם כי הוא העיקר, כי כוונתם ללמוד שם סמוך אל הירדן... ואולי הקפיד אלישע, לפי שלא שאלו לו עצה האם נלכה שם... כי שינוי מקום היה ראוי לשאול את פיו, ולא היה להם לומר "נלכה נא עד הירדן", בפשיטות. ולזה השיב "לכו" - אתם, דרך כעס. ויאמר האחד הגדול והמיוחד שבהם הוא נא והתרצה ללכת את עבדיך כי עבדיך אנחנו, וכמתחטאים לפניך אמרנו נלכה נא וכו', אבל הכל ברצונך וחפצך, וזה שאמר הוא נא לשון בקשה. ויאמר אני אלך - קיבל הריצוי מייד נוח להתרצות.

7. השוואת פסוקים א-ב:

פסוק א	הנה נא	המקום	אשר אנחנו	ישבים	שם	לפניך	צר ממנו:
פסוק ב	נלכה נא עד הירדן	מקום	ונעשה לנו	לשבת שם	שם	----- -	

8. ר' שמואל לניאדו, כלי יקר:

ולהיות האחד הזה זוכה כשריצה אותו ופייסו זכה שנעשה על ידו הנס הזה, וזה שאמר ויהי האחד, רוצה לומר האחד הנזכר שהשכיל בקחתו הנביא, שהרי נפל הברזל ועל ידי הנביא צף, ולמעלה אמר ויאמר האחד בה"א הידיעה לגלות שהוא האחד שהיה מפיל הקורה בהכאתו בה בגרזן ונשל הברזל.

9. רד"ק:

למה לא השליך שם העץ שהיה יד הברזל מתחילה? למה הוצרך לקצוב עץ? ונראה כי הנסים בדבר חדש יעשו. וכן "צלחית חדשה" (ב', כ). וקצב עץ להיותו יד הברזל שנפל. ונכנס העץ בנקב הברזל שנכנס בו היד וצף הברזל עם ידו. לפיכך אמר "ויקצב" שפירושו כריתת העץ במידה שצריך, כמו "מדה אחת וקצב אחד לשני הפרכים" (מל"א ו', כה).

10. רלב"ג:

והנה היה המופת בזה, שכשאר השליכו שמה, נכנס בנקב הברזל ונתקיים בו הברזל. ולפי שכבר הושרש בדבר המופתים מצד העיון (- הפילוסופי) ומצד דברי חז"ל, כמו שבארנו בששי מספר מלחמות ה', שלא יתחדש בהם דבר חדש, כאילו תאמר עליית הברזל למעלה במים - והוא ברזל, או רדת העץ למטה במים - והוא עץ (שהוא דבר) בלתי ראוי שיצלול במים.

הנה יהיה הרצון באמרו "וישלך שמה" - שכבר השליך שם העץ בכוח, כדי שירד מפני זאת התנועה ההכרחית. והנה היה העץ בשיעור, שהיה יכול לנצח קלותו [את] כבדות הברזל ויציפהו עמו על המים. ולזה הוצרך שיהיה

ימי עיון בתנ"ך תשפ"א

העץ גדול, ולא הספיק לו גודל יד הברזל (- הישנה) להשליכו שם, וחתך מפני זה עץ גדול. אך המופת היה, כמו שזכרנו, היותו נכנס בנקב הברזל בהשליכו אותו למים.

11. ר"י אברבנאל:

הנביא, כאשר הראהו המקום אשר נפל שם הברזל, לקח בידו עץ קטן, והשליכו שמה באותו מקום קצוב ומוגבל, וזהו "וַיִּקְצֹב עֵץ וַיִּשְׁלַח שָׁמָּה" - באותו מקום קצוב ומוגבל, כאילו שלח אותו העץ לקרוא את הברזל שיבוא לפניו, ומיד: "וַיִּצֹף הַבְּרָזֶל". כי כאשר ירד שמה העץ, עלה הברזל כמאמר הנביא... וכן היה: שהעץ שהיה קל צלל במים הפך טבעו, והברזל שהיה כבד, צף למעלה. להורות כי כפי היכולת הא-לוהי יהיו הדברים, ואין להם טבע אחר, כי אם הנטבע בהם בחכמת בוראם, שיוכל לשנותם כשירצה.

12. ר' שמואל לניאדו, כלי יקר:

"ויקצב עץ" - כל דהו; "וישלך שמה" - למעלה במים, מכוון למקום שנפל הברזל. ואותו העץ הציף הברזל. וזהו שאמר "ויצף" - העץ ההוא את הברזל, שזאת הייתה הוראת השלכת אותו העץ במים בכיוון אל מקום הברזל, לומר שגזר אומר הנביא שיקל הברזל שלא בטבעו, ויצוף כעץ ההוא כל דהו אשר השליך במים. ואם כן, לא היה העץ נכנס בנקב הברזל, שאם כן היה משליך בית ידו של הברזל, אבל אדרבה, הגיד הכתוב "ויקצב" - שהיה עץ כל דהו.

ומכלל הנס הוא מה שאמר "ויאמר ה'רם לך, וישלח ידו ויקחהו". כי היה אפשר שבהכות בקורה להפיל ונשל הברזל, נפל בריחוק. והציף הברזל והיה צף על פני המים, עד שיוכל להושיט ידו לקחתו. ולפי שהיה 'האחד' הנזכר מוטל מדאגת הברזל והוא שאול, אמר לו הנביא "ה'רם לך" - קום לך! "וישלח ידו" ותכף "ויקחהו" - ואפילו שהיה רחוק, נתקרב אליו ויקחהו.

13. הרמב"ם, משנה תורה, הלכות מתנות עניים פרק י:

ד. כל הנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות ופניו כבושות בקרקע אפילו נתן לו אלף זהובים אבד זכותו והפסידה, אלא נותן לו בסבר פנים יפות ובשמחה ומתאונן עמו על צרתו שנאמר אם לא בכיתי לקשה יום עגמה נפשי לאביון, ומדבר לו דברי תחנונים ונחומים שנאמר ולב אלמנה ארנין.

ה. שאל העני ממך ואין בידך כלום ליתן לו פייסהו בדברים, ואסור לגעור בעני או להגביה קולו עליו בצעקה, מפני שלבו נשבר ונדכא והרי הוא אומר לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה, ואומר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים, ואוי למי שהכלים את העני אוי לו, אלא יהיה לו כאב בין ברחמים בין בדברים שנאמר אב אנכי לאביונים.

14. הרב אלחנן סמט, פרקי אלישע, ירושלים תשס"ז, עמ' 404:

ללמדך כמה גדולה אהבתו של הנביא לבניו-תלמידיו: לא זו בלבד שהוא נח לרצות להם, והוא מחולל נס כדי לתקן את אשר עוותו, אלא שבעשותו כן הוא עושה זאת במאור פנים ובנפש חפצה. גם עצמו של הנס וגם גילוי יחסו האבהי לתלמידו, כפי המובע במילותיו, אומרים פיוס שלם ואהבה גמורה. וכעסו הקודם של הנביא? הוא שקע במים ונתכסה בהם במקומו של הגרזן.